

אבא הילל סילבר: יהדות וציונות (תעודה)

מביאים אלון גל ועופר שיף

במסגרת אירועי היובל למדינת ישראל ערכו המרכז למורשת בן-גוריון והמרכז ליהדות אמריקה הצפונית, בשיתוף עם המחלקה להיסטוריה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, יום עיון בין-לאומי בנושא 'אבא הילל סילבר והקמת מדינת ישראל'. יום העיון, בארגונו האקדמי של פרופ' אלון גל, התקיים ב-5 בינואר 1998 בקריית שדה-בוקר. במהלכו התקיימו כמה מושבים של הרצאות מדעיות, ומושב מיוחד שהוקדש לזכרונות והערכות אישיות. במושב זה השתתפו בני משפחת סילבר ואישים שהכירו את אבא הילל סילבר מקרוב. הדברים שנאמרו במושב זה הוקלטו ונמצאים בשלמותם בארכיון בן-גוריון שבקריית שדה-בוקר, בחטיבת עדויות. דבריהם של שניים מן הנואמים מתפרסמים כאן בקיצורים מסוימים, שמטרתם למנוע חזרות ופירוט של אירועים היסטוריים ידועים. קטע נוסף המתפרסם כאן, ובו דברים שאמר בן-גוריון על סילבר, נמצא בארכיון בן-גוריון, בתיק נושא סילבר, 10-ד-5. עריכתו של כנס המוקדש לסילבר במרכז הנושא את שמו של בן-גוריון מזמנת תחת גג אחד שתי גישות ציוניות מרכזיות, שגם אם נבעו מתפיסות שונות, הרי היו בעלות מטרה משותפת. בהקשר הזה חשוב לציין את העובדה שהכנס נערך לרגל קבלת ארכיונו רחב ההיקף של סילבר (במיקרופיש) אל מסגרת הארכיון הכללי שבניהול המרכז למורשת בן-גוריון, זאת באמצעותו של המרכז ליהדות אמריקה הצפונית. סמיכות מקומן של שתי מערכות המסמכים מאפשרת לחוקריהם של שני האישים לעמת בין תפיסותיהם הציוניות בעניין האתגרים שלפניהן עמדה היהדות בעולם המודרני - הן בתקופה הקריטית של השואה ושל טרום הקמת המדינה, והן בתקופת ראשית שנותיה של מדינת ישראל.

העדויות שנשמעו בכנס, שאת חלקן בחרנו לצטט כאן, עשויות להצביע על הפוטנציאל החשוב הטמון בחקירה השוואתית המתבססת על הארכיונים של בן-גוריון ושל סילבר. שלושת הקטעים המובאים להלן אמנם מלמדים על המכנה המשותף הרחב בין שתי התפיסות ואף על שיתוף הפעולה החיוני בין שני האישים ועל הכבוד ההדדי שרחשו זה לזה, אך הם גם מעידים על ההבדלים בין גישותיהם - הבדלים הממשיכים להיות מאלפים גם היום, חמישים שנה לאחר הקמתה של מדינת ישראל. כוונתנו בעיקר לדברי הברכה שנשא בן-גוריון לרגל יום הולדתו השבעים של סילבר, ולעדויות של רפאל ד' סילבר, בנו של אבא הילל סילבר. מן ההשוואה בין שני

הטקסטים ניתן ללמוד על המכנה המשותף הציוני הבסיסי בין שני המנהיגים: שניהם ראו בציונות לא רק מחסום בפני התבוללות, אלא גם בסיס לתחיית היהדות. אך בניגוד לסילבר, הרב הרפורמי, שלחם גם למען תחיית יהודית בארצות-הברית מתוך שאיפה להביא להרמוניזציה בין יהדות מודרנית לאמריקניות פלורליסטית וליברלית, הרי בן-גוריון, בסדרם ביטא את הערכתו לסילבר, לא פטר עצמו מלהדגיש את דעתו כי רק חיים ציוניים בארץ-ישראל עשויים להבטיח חיים יהודיים שלמים, עמוקים והרמוניים.

מזווית ראייה מחקרית חשובים ביותר הפרטים המלמדים על התנאים המיוחדים שמתוכם צמחה הציונות האמריקנית המיוחדת. באופן מפתיע, אולי, נמצא זאת גם בדבריו של בן-גוריון, שעמד על השוני שבין החברה האירופית לבין זו האמריקנית, וכפועל יוצא מכך – על ההתמודדות היהודית השונה בשתי הסביבות. בהקשר הזה חשובות עדויותיהם של יונינה הלר-למדן ושל רפאל סילבר, המאפשרות לנו להציץ אל עולמו הרוחני של מנהיג ציוני הרואה עצמו קודם-כול כיהודי אמריקני, כרב רפורמי וכתומך בחברה ליברלית, ומעמדה זו מלמד את שני בניו כי 'הציונות וייסודה של מדינת ישראל עשויים להיות הדברים הטובים ביותר שיקרו ליהודי ארצות-הברית'. מרתק במיוחד הוא מעין מסע שורשים שעורך סילבר עם בנו לשכונת המהגרים שבה גדל בניו-יורק, בהכירו בתוך כך במרחק שעבר מאז ילדותו בבית יהודי-אורתודוקסי ועד לשיא הקריירה שלו כמנהיג יהודי אמריקני וכרב רפורמי של בית-כנסת גדול ומכובד ביותר. הציונות היתה בשביל סילבר גם כלי לגישור על הפער התרבותי והרוחני שבין שני קצוות אלו של חייו, ובכך ייחודה, בסביבה האמריקנית הפלורליסטית לא שלל סילבר את הגולה, אלא חיפש דרך חיים מודרנית שתאפשר ליהודים להתחבר אל שורשיהם ואל פרקים רלוונטיים במסורת היהודית. עדות לכך ניתן למצוא גם בזכרונותיה של הלר-למדן, המתארת כיצד הפך בשבילה בית-הכנסת של סילבר לנקודת חיבור בין בית גידולה האמריקני המתבולל למחצה ובין זהותה ושורשיה היהודיים, וכיצד התפתח קשר זה, המוסיף להתקיים עד היום באמצעות בית-הכנסת המודרני שהפעילה עם אחרים בקיבוץ אורים.

דומה שתפיסת הציונות נוסח סילבר' כחיבור בין יהדות דינמית ומתפתחת ובין אמריקניות ליברלית ופלורליסטית, חיבור המשלב בתוכו גם זיקה אינטנסיבית לארץ-ישראל ולשפה העברית, מתבררת מתוך שלושת המסמכים שלהלן.

רפאל ד' סילבר (Raphael D. Silver)

(תרגום מאנגלית: עופר שיף)

[רפאל סילבר, בנו של אבא הילל סילבר, מתגורר בניו-יורק ופעיל בתעשיית הסרטים. רפאל סילבר קידם כמה סרטים בנושאים יהודיים ונמצא בקשר מתמיד עם ישראל].

רצוני להודות לפרופ' אלון גל על שאפשר לשכנ את העתקי המיקרופישים של הארכיון של אבי כאן באוניברסיטת בן-גוריון.

פגשתי את אלון בכנס שהתקיים באוניברסיטת ברנדייס לפני שנים אחדות, כנס הדומה במידת מה לכנס הנערך כאן. כבר באותו כנס דנו, אלון ואנוכי, באפשרות שאוניברסיטת בן-גוריון תשכן בין כתליה את הארכיון של אבי. שקלתי זמן מה את הרעיון והחלטתי שהוא ראוי בהחלט. מערכת היחסים בין אבי לבן-גוריון היתה רבת שנים. היא ניכרה בעיקר בתמיכה ההדדית שהעניקו זה לזה, אבל גם במידה לא מעטה של תחרותיות. דווקא בשל כך, האוניברסיטה על שם בן-גוריון היא המקום הראוי ביותר בישראל להיות משכנו של הארכיון של אבי; שכן, לרשותם של אותם סטודנטים ואנשי אקדמיה החוקרים את תרומתו העצומה של בן-גוריון יעמוד לא רק ארכיונו, אלא גם הארכיון של מנהיג נוסף, אבא הילל סילבר, שחי באותה תקופה ופעל בכל כוחו למען אותה מטרה, אם כי כסביבה אחרת ולפי דפוס שונה.

אין זה אתגר פשוט לנסות ולתאר באובייקטיביות את תפקידו ההיסטורי של אבי במהלך המאורעות שהביאו להקמת מדינת ישראל, גם לא 35 שנים לאחר פטירתו. אני זוכר אותו באופן שונה מהאופן שבו ראו אותו אנשים אחרים, וכמוכן יש להתחשב בכך שזכרונותי האישיים כהו מעט, מחמת הזמן.

בניגוד לדמותו הציבורית, שללא ספק היתה דמות דרמטית ומיוחדת, ויש שיאמרו יהירה, מבריקה ונוקשה מאוד, אבי שמר בקנאות על פרטיותו. מעולם לא כתב על עצמו, לא זכרונות ולא אוטוביוגרפיה, וכך נותרה לאחריים משימה זו של ניתוח מעשיו והישגיו.

כדי להבין את דמותו יש להכיר את הרקע שממנו הגיע. אבי הונך על ברכי היהדות האורתודוקסית, בבית ציוני דובר עברית, יידיש ואנגלית. ואולם, כשהחליט להיות לרב בחר ברבנות הרפורמית. לדעתי הוא ראה ברבנות הרפורמית שדה פעולה נרחב ופחות מוגבל למימוש שאיפותיו למנהיגות. הוא רצה להיות רב רפורמי כנראה גם משום שהבחין בבעיה העיקרית של יהדות אמריקה ושל היהדות הרפורמית, והיא בעיית ההתבוללות. בגיל 24 מונה אבי לרב בית-הכנסת 'הטמפל' (The Temple) של הקהילה בקליבלנד - או הקהילה-הדתית הרפורמית הגדולה ביותר בארצות-הברית. מבחינות רבות היתה זו בחירה לא צפויה. הקהילה הדתית של 'הטמפל' היתה קהילה לא-ציונית, בבית-הספר של הקהילה לא נלמדה השפה העברית, ומוסדותיה שלטו במידה רבה על הרבנים שהעסיקו. אבי הסכים לקבל את המשרה רק בתנאי שיורשה לו להציג את האידאולוגיה הציונית בדרשותיו ולהכניס את הוראת העברית למערכת הלימודים של בית-הספר הדתי. הוא היה מוכן לוותר על המשרה אילו החליטה מנהיגות 'הטמפל' ללכת בדרך אחרת.

הוא האמין שבכוחן של הציונות ושל פעולות התמיכה בהקמת מדינה עצמאית בארץ-ישראל לעצור את התהליך המהיר של ההתבוללות בקרב היהדות האמריקנית או לפחות בקרב היהדות הרפורמית. הקהילה הדתית של 'הטמפל', שלרבה נתמנה, היתה, כאמור, מן הקהילות שנסקפה להן סכנה שכזאת. זאת היתה קהילה רפורמית מיוחדת, שלא ייחסה חשיבות רבה ליהדותה אף-על-פי שאנשיה היו יהודים והתפללו בבית-כנסת. לפני שהוא הפך לרבם היו חברי 'הטמפל' מגדירים את עצמם, לו יכלו להביע זאת במילים, כאנטי-ציונים. עם השנים הם שינו את דעתם, אף שמעניין לציין

כי באמצע שנות הארבעים, כשאבי הרבה להיעדר מן 'הטמפל' בשל מסעותיו לניו-יורק ובעולם כולו במסגרת עבודתו הציונית, פרש אחוז נכבד מקרב החברים (800 משפחות מ־2,800) על רקע רגשות אנטי־ציוניים, והקים בקליבלנד קהילה־דתית רפורמית חדשה. דרכו היתה ארוכה, והוא צעד בה עד סופה.

יכולת הנאום שלו היתה ללא ספק אחד המפתחות החשובים לעלייתו למעמד של מנהיג לאומי. הוא היה הנואם היהודי החשוב ביותר בדורו. הוא היה יכול להיות פרקליט, הוא היה יכול להיות פוליטיקאי, אך הוא בחר להיות רב. הוא ניצל את כישוריו הפוליטיים הייחודיים שמקורם היה - ודומני שאני אומר זאת באובייקטיביות - באינטלקט עצום, באמונה ובכשרון הנאום היוצא מגדר הרגיל שלו. בין שנאם לפני קבוצה קטנה ובין שנאם לפני קהל של 30 או 40 אלף איש שהתכנסו באצטדיון, הוא ידע לעורר תשואות ולרגש עד דמעות. ואולם, תמיד הוא עשה זאת בשירות המטרה שלמענה פעל - במטרה לכוון את דעת הקהל בקרב היהודים האמריקנים, ובסופו של דבר בקרב הציבור האמריקני כולו, כדי שיתמכו ברעיון הקמתה של מדינה יהודית ויפעלו למען מימושו. בדרכו שלו הוא היה איש מבדה למדי ובעל מחשבה צלולה, אף שלכך אין בדרך־כלל ביטוי בהערכות האקדמיות של הקריירה שלו. פעם התלוויתי אליו להפגנה במדיסון סקוור גרדן (Madison Square Garden). בעת נאומו התפרץ לדבריו אדם, ובעודו רץ במעבר צעק שוב ושוב: 'אני המשיח. אני המשיח'. אבי לא פסק מנאומו אלא כדי לענות לו מיד, באופן ספונטני: 'ידעתי שתבוא, אבל לא ציפיתי שתבוא מהר כל־כך'. הוא ידע לכבוש את קהל מאזיניו.

דפוס המנהיגות שלו היה ייחודי. הוא התבסס לא רק על כושר הנאום שלו, על השקפותיו החברתיות והדתיות או על מעמדו כרבה של אחת הקהילות החשובות באמריקה. מנהיגותו נבעה קודם־כול מכשרונו לפעול באופן פוליטי עצמאי.

הוא היה דובר רב עוצמה למען מטרת ליברליות, והשתמש לשם כך בדרשות בית־הכנסת שלו, בנאומו ברדיו, במאמרים בעיתונות ובאין־ספור מסעות שבהם הרצה את השקפותיו. הוא תמך בהנהגת ביטוח אבטלה בזמן השפל הכלכלי. הוא האמין בצורך באיגודים מקצועיים ובוזות העובדים להתארגן. הוא האמין שהדמוקרטיה האמריקנית נמצאת כסכנה מתמדת, הנשקפת לה מצדן של קבוצות הימין, ובעיקר מצד אלה שהטיפו להגדרות גזעניות, אתניות ודתיות צרות של התרבות האמריקנית. הוא היה גם אחד האמריקנים הראשונים שיצאו נגד היטלר. ב־1933, בניגוד ליהודים אמריקנים רבים, הוא תמך בהטלת חרם על סחורות גרמניות. בשנות הארבעים, במסגרת פעולותיו בתחום הפוליטיקה היהודית־ציונית, הוא ניצל את כישוריו הפוליטיים כדי להילחם בנחישות נגד השקפות עולם שונות משלו. אבי לא היה האיש הסובלני ביותר. היה לו חזון של מה שראוי שיקרה, וכדי לקדם את רעיונותיו הוא לא נרתע מלתקוף את מנהיגותה של היהדות האמריקנית. הוא שאב את כוחו מההמונים היהודים ולא מהאליטה של המנהיגות היהודית, שהתנגדה לו. ההמונים לא היו מעורים בדקויות הדיפלומטיה או בפוליטיקה

מפלגתית. הם הבינו את הצורך הרחוף במדינה יהודית. הם רצו פעולה מידית, ואבי נתן ביטוי לשיפוטיותם ולחלומותיהם.

בסוף שנות השלושים הוא הצטרף לאקטיביסטים במחנה הציוני, שעמם נמנה בן-גוריון, במגמה לתמוך בשינוי האסטרטגיה הציונית של מתן אמון ברצונה הטוב של בריטניה ובהליכה הדרגתית לקראת המטרה האולטימטיבית של הקמת מדינה יהודית עצמאית. מהלך זה גם סימן את עלייתו לבמה הציונית העולמית ואת העברת מרכז הפעילות הציונית מאירופה לארצות-הברית. הוא הקים את מה שלימים תהיה השדולה היהודית רבת העוצמה בושינגטון. הוא הקיף את עצמו בצעירים יהודים אידאליסטים שחלקו עמו את אותה מטרה. גם בזירה הלאומית וגם בזירה הבין-לאומית הוא לא נרתע ממאבקים בלתי-נלאים נגד יהודים מתבוללים, נגד אנטי-ציונים ונגד ציונים שהתנגדו לאקטיביזם שלו - למעשה נגד כל מי שלא הסכים לדעותיו. חיים וייצמן קרא לו 'הדיקטטור של הציונות האמריקנית'.

ב-1944 הוא דחק בקונגרס לקרוא לביטול הספר הלבן, שהגביל מאוד את עלייתם של יהודים לארץ-ישראל. הצעת ההחלטה נגנזה בשל התנגדותו של משרד המלחמה. מנהיגים ציונים רבים מחו נמרצות על הלחץ שהפעיל אבי, אבל הוא לא האמין בדיפלומטיה שקטה - הוא ראה בדרך זו מבוי סתום. הוא לא כטח בממשלות, ורוזוולט לא היה ראוי בעיניו לאמון. יום אחד, בשנת 1942 או 1943, הוא חזר הביתה לאחר פגישה עם רוזוולט ושמעתי אותו אומר לאמי מפורשות: 'האיש הזה הוא ממזר. הוא לעולם לא ייתן לנו כלום'. הדברים נאמרו בתקופה שבה רבים מיהודי ארצות-הברית שהיו בעמדות השפעה חיזרו אחרי רוזוולט משום שהיה פוליטיקאי מבריק וידע לומר להם את מה שרצו לשמוע; ואולם, לאחר שעזבו אלה את חררו הוא לא התכוון כלל לפעול למען האינטרסים שלהם, כמו הקמת מדינה יהודית עצמאית, משום שאלה לא תאמו את האינטרסים של מחלקת המדינה.

אחת הטעויות הנשמעות בכנסים היא שאבי היה רפובליקני, שהרי התנגד לכהונה שלישית של רוזוולט ואחר-כך תמך באייזנהואר. למעשה הוא היה בעל תפיסה דמוקרטית והאמין ביניודיל'. הוא היה איש בעל חזון חברתי ותמך תמיכה עצומה ברבים מרעיונותיו של רוזוולט בתקופת כהונתו הראשונה. ואולם, בכל הנוגע לשאלת הקמתה של מדינה יהודית עצמאית לא היה רוזוולט ראוי לאמון בעיניו. אבי התחבר לסנטור הרפובליקני רוברט טאפט ולפוליטיקאים נוספים, ובעזרתם גיבש מצע פרו-ציוני של המפלגה הרפובליקנית במירוץ לנשיאות של 1944. מהלך זה כפה על רוזוולט להכניס סעיף פרו-ציוני רומה - סעיף שעד אז ניסה להימנע מלנסחו - במצעה של המפלגה הדמוקרטית. אבי תמך ברפובליקנים כדי שיהיו משקל נגד למפלגה הדמוקרטית וכאמצעי להשיג תמיכה דו-מפלגתית בציונות. בכך הרגיו מנהיגים יהודים חשובים רבים שלא רצו לראות את קשריהם עם רוזוולט נזוקים.

והערה נוספת בקשר לטאפט: כאשר אבי ואחרים, כמו עמנואל ניומן, החליטו להשיג תמיכה דו-מפלגתית בהקמת מדינה יהודית עצמאית, הם ניסו למצוא אנשים בקונגרס שלדעתם יכלו להבין את הצורך בכך. טאפט, שהיה הסנטור של מדינת

אוהיו, היה אדם מבריק במיוחד. אבי פנה אליו משום שהיה הסנטור של המדינה שבה חי, ואמר לו: 'טאפט, אני מבקש לדבר אתך על הציונות'; וטאפט ענה: 'ראשית עלי ללמוד קצת על הנושא - שלח לי חומר'. אבי ואחרים בחרו כמה ספרים ושלתו אותם לטאפט. כארבעה חודשים לאחר מכן התקשר טאפט לאבי ואמר: 'בוא לווישינגטון. קראתי את הספרים ואני רוצה לשוחח אתך'. הוא אכן קרא את הספרים, את כולם, והיה לתומך נלהב ביותר ברעיון הקמת מדינה ליהודים בארץ-ישראל.

ב-1947, עם כינוס האומות המאוחדות בסן-פרנסיסקו, הפכה שאלת ארץ-ישראל למושא להתעניינות בין-לאומית. בתקופה זו הגיעה לשיאה השפעתו של אבי בזירה הציונית. במשך מרבית התקופה בשנים 1946 ו-1947 הוא לקח לעצמו חופשה מתפקידיו בקהילה. הוא עבר לניו-יורק כדי לנהל את הפעילויות הציוניות באו"ם. אני למדתי בקולג' בבוסטון וביליתי זמן רב גם בניו-יורק. ראיתי את אבי בפעולה, בפגישות אסטרטגיות, בעצרות ענק, בנאומים לפני עצרת האומות המאוחדות... מעולם לא ראיתי אותו פועל כך ללא הפסק. הכול היה נתון בפעילות בלתי פוסקת והכול היה גורלי.

שנת 1948 היתה שנת השיא בקריירה הפוליטית של אבי. זמן קצר לאחר ייסודה של מדינת ישראל נשלפו הסכנים הארוכות של היריבים הרבים שקנה לו בדרכו לעמדת הכוח שלו ובשל האופן האבסולוטי, יש אומרים הברוטלי, שבו השתמש בכוח זה. פוליטיקאים ישראלים, בעיקר בן-גוריון, פעלו במהירות להחלשת שליטתו של אבי על הפעילות הציונית, ותברו לאויביו של אבי בארצות-הברית, ובהם רבים שהיו בעבר אנטי-ציונים.

למדתי רבות על השקפת עולמו משיחותי אתו. אני מוכרח לומר שכמו אבות רבים בני דורו (הוא נולד בשנת 1893), הוא לא היה אדם קומוניקטיבי ביותר. היה עלי לחזור ולשאלו את אותה שאלה פעמים רבות ובדרכים שונות, וממש להתעקש ולהרגיז אותו כדי שיענה לי. למדתי רבות על אבי מחיי אתו, אבל גם מעיון מעמיק בארכיון שלו ומשיחות עם אנשים שהכירו אותו.

כאשר היה בבית, הוא היה אב נהדר. אך הוא הרבה להיעדר מן הבית. נסיעותיו היו בלתי-יפוסקות, ובאותם ימים נסיעה ברכבת מניו-יורק לקליפורניה ארכה שלושה ימים וחצי, כלומר, כל נסיעה שלו לקליפורניה נמשכה כשבועיים. הוא היה חוזר, ושוב נוסע לשלושה שבועות. סופר לי שפעם, כשהתבקשתי בבית-הספר לדבר על הורי, אמרתי: 'אמי היא ההורה הטוב ביותר שילד יכול לבקש לעצמו'. אם כן, הוא נעדר רבות מן הבית. אך כשהיה בבית הוא לימד אותי ואת אחי עברית - לימוד שהיה חוויה, אף שלא היה קל. גרנו בבית דו-קומתי, ושיעורי העברית נערכו בחדר עבודתו, פעמיים או שלוש פעמים בשבוע, שעה בכל פעם. אחי, הבוגר משנינו, היה הראשון, וכשאבי התרגו עליו הייתי יושב על המדרגות ושומע, וחושש מהרגע שבו יגיע תורי. שאיפתו היתה ששנינו נהיה לרבנים. אחי היה לרב, אני - לא.

נקודה שחשוב לי להדגיש, אם רוצים להבין את אבי, היא שהטמפלי בקליבלנד היה חשוב לו ביותר. עבודת הרב היתה חשובה לו ביותר. אם היה קרוב לקליבלנד ואם היה רחוק ממנה, הוא עשה כל מאמץ להגיע הביתה בסוף השבוע כדי למלא את

חובותיו כרב, גם כשפירוש הדבר היה נסיעות רבות ברכבת. וכך, גם בשנים שבהן נסע כדי לנאום ברחבי המדינה, הוא הגיע הביתה בכל הזדמנות כדי לשמור על הקשר עם הקהילה הדתית שלו. הוא ראה בכך חשיבות רבה. משפחתו, ביתו, עבודת הרב, קהילתו – כל אלה היו חשובים לו עד מאוד.

הוא היה יהודי אמריקני. הוא לא ראה את עצמו כיהודי איש העולם, אלא כיהודי אמריקני; ולדעתו, אנשים שציפו ממנו ליותר התאכזבו תמיד, משום שכל שביקש היה לאחד את יהדות אמריקה כדי שתתמוך בהקמת מדינת ישראל, ולשכנע יהודים אמריקנים רבים ככל האפשר להפוך לציונים.

אני זוכר אותו אומר שוב ושוב לאחי ולי שהציונות והקמת מדינת ישראל הם הדבר הטוב ביותר שיכול לקרות ליהדות אמריקה, שכן יהדות אמריקה איבדה את דרכה והיא מדשדשת בחיפוש אחר אידאל שתוכל לרבוך בו. הוא נלחם כל חייו למען אידאל הציונות, האידאל של הקמת מדינה יהודית; הוא חרד משאיפת ההתבוללות של רבים מיהודי ארצות-הברית, שבאותה תקופה עדיין ביקשו להיטמע בתרבות האמריקנית המפוארת.

אך בראש ובראשונה הוא היה רב, וב-1948-1949, כשהקריירה הפוליטית שלו הופסקה פתאום, כאשר איבד את השפעתו בזירה העולמית, הוא חזר לקליבלנד ואל תפקיד הרב, וחי שם את שארית חייו. בשלב כלשהו הוא שקל ברצינות לעלות לישראל. הוא קנה חלקת אדמה קטנה בירושלים ואדריכל תכנן לו בית קטן. נדמה לי שבילי [ויליאם] גולדפרב, שהיה אז עורך דין בקליבלנד, עזר לו בעניין הזה. אבל הוא לא הגשים זאת מסיבות משפחתיות. אחרת, ייתכן שהיה מבלה את שנותיו האחרונות בירושלים. הוא היה בוודאי שמח לחיות שם. אביו ואמו חיו שם. הם הגיעו לניו-יורק, הביאו לשם את כל משפחתם, וב-1927 עלו לירושלים. אביו היה בן 94 במוותו, ואמו נפטרה בגיל 93. שניהם נקברו בהר הזיתים.

אני מאזין בעניין רב לדברי אנשי האקדמיה כי אני חש שבמובנים רבים הם בהחלט מבינים את ההקשרים החברתיים והפוליטיים של דרכו. אבל אני מאמין שחשוב לא פחות להבין את האיש עצמו. פעם, בזכות התעקשותי, הצלחתי לשכנע אותו לקחת אותי אל שכונת ילדותו בלוואר איסט סייד (Lower East Side) בניו-יורק – אזור שהיו בו חיי תרבות יהודיים מלאים, הגם שהיה אזור של עוני. הוא הראה לי את בית המגורים שבו גדל, בדירה שהיתה בקומה החמישית או השישית. אחר-כך הוא שקע במחשבות, אולי במעין דין-וחשבון עצמי על הדרך שעבר מאז ילדותו. הילד האורתודוקסי, שגדל בבית דירות בניו-יורק ובהר להיות רב רפורמי, ועם השנים – מנהיג ציוני ומנהיג בזירה היהודית הבין-לאומית. הוא מעולם לא שכח את המקום שממנו בא או את ילדותו בניו-יורק, ובוודאי לא שכח את שורשיו היהודיים.

הוא עבר מרחק עצום במשך למעלה מארבעים שנה, ונדמה לי שהקצב הרצחני של חייו נתן בו לבסוף את אותותיו. בשנותיו האחרונות הוא נראה לי מעט מבוגר מגילו, שקט יותר מקודם, מהורהר יותר, פחות מהיר להתרגז. אלה הם הזכרונות המציפים אותי כשאני יושב ומקשיב לדיונים על חייו ועל הקריירה שלו.

יונינה הלר-למדן (Yonina Heller-Lamdan)

(תרגמה מאנגלית: יונינה הלר-למדן)

[יונינה הלר-למדן גדלה בקליבלנד, וכיום היא חברת קיבוץ אורים שבנגב. יונינה היא מחנכת ופעילה בחיי התרבות והאמנות בקיבוץ ובאזור.]

הרב אבא הילל סילבר ז"ל עמד משכמו ומעלה מעל כל המנהיגים היהודים שהכרתי במשך ילדותי ונעורי בקליבלנד שבארה"ו, ארצות-הברית. הוא היה הגורם העיקרי והמכריע שמשך את משפחתי להצטרף לבית-הכנסת 'תפארת ישראל', הידוע כ'טמפל של סילבר'. בעיקר היו חשובים להורי אהבתו של סילבר ומסירותו הפעילה לציון ולציונות, עבודתו לקראת הקמת מדינה עתיקה-חדשה ('אלטנוילנד', בפי הרצל) לעם היהודי, וגרסתו ליהדות הרפורמית.

בבית-הכנסת הרפורמי של סילבר קיבלו את פני המתפללים והאורחים סדרנים שביקשו באדיבות: 'נא להסיר את הכובע', כאות הכבוד המקובל בארצות-הברית. משפחות יכלו לשבת ביחד, שכן ב'טמפל' לא היתה הפרדה בין גשים לגברים. הורי היו יהודים אמריקנים מתבוללים בכוונה תחילה. כשהגיעו לניו-יורק ב-1920 פגשו בקרובים שציוו עליהם: 'הסירו את הכיפות ודברו אנגלית!'. ואכן, כך הם עשו, והצטרפו אל סבי בקליבלנד, אהיו, שם חיכו להם בית ועסק במערב העיר, בחלק 'הפחות יהודי' שלה.

העובדה שגרנו בצד המערבי של העיר הובילה אותי למאבק נצחי למציאת תשובות לשאלות הרבות שנשאלתי שוב ושוב במשך כל חיי: 'מה את עושה בצד המערבי אם את יהודייה?', 'מה את עושה בטמפל של סילבר? אם את מהמערב - את בכלל לא יהודייה!', 'מדוע בחרה יהודייה אמריקנית טובה כמוך "עושה עלייה" לישראל?', 'איך את יכולה להיות יהודייה ולא לדעת יידיש?'. כשהייתי בת עשר כבר ידעתי שעלי ללמוד ולמצוא תשובות והסברים למה שמבדיל ביני לבין חברי לספסל הלימודים וביני לבין שכנינו. עמדתי על כך שהורי יצטרפו לבית-כנסת, כדי שאוכל ללמוד בבית-הספר של יום ראשון.

למזלי בחרו הורי בבית-הכנסת של הרב אבא הילל סילבר, למרות העלות הכספית הגבוהה, ואני התחלתי במסעי השבועי בתחבורה הציבורית. הנסיעה ארכה שעה לכל כיוון, והיתה כרוכה בהחלפת שלושה כלי רכב שונים. כך התחיל חינוכי היהודי.

הרב סילבר היה הדמות המושכת, הכריזמטית והמרשימה ביותר בחיי היהודיים. הוא היה כקוסם בעיני, איש מהפנט! הוא היה גבוה, רחב כתפיים, כהה, ובעל רעמת שער הבולטת משני צדי ראשו כמו הקרניים שפיסל מיכלאנג'לו ל'משה רבנו'. קולו העמוק הנפלא היה חודר לתוך תוכי כשהדהר מהבימה בבית-הכנסת המפואר. כשנאם, הקסים זקן וסף, יהודים ולא יהודים כאחד, אורחים שבאו לשמוע את הרב יותר משבאו להתפלל. הם היו באים בימי ראשון לתפילות כדי להאזין לדרשות הרב אבא הילל סילבר על פרקי אבות, על פרשת השבוע במשמעות האקטואלית, על קידום הציונות, על תמיכה במדינת ישראל החדשה ועל צדק, צדקה ושלוש. ברכת הכוהנים בפרדה תמיד הסתיימה בתפילת השלום הנצחית. אני הייתי מבורכת ובת-מזל בכך

שזכיתי שהרב הדגול יהיה מורי האישי. הוא הכין את כיתת הבר־מצווה שלי במשך שנתיים, עד ליום הטקס שנערך בבית־הכנסת. פעמיים בשבוע נסעתי לאחד הלימודים בבית־הספר כדי להשתתף בכיתה וללמוד נביאים ודברי ימי עם ישראל, וכן על משימתנו כעם סגולה. יצאתי נשכרת מכל לימודי ב'טמפל' של סילבר, מהספרייה ומן הספרנית, מרים לייקינד, שאת שתיהן ניצלתי ככל שיכולתי. בכניסה לספרייה היתה תלויה מסגרת ובתוכה שיר שכתב הרב בעצמו, שנקרא 'אמריקה'.

עלייתי לתורה היתה זכות בלתי נשכחת, שבה זכיתי הודות לדרך היהדות הרפורמית, המאפשרת זאת גם לבנות. באותה תקופה החליטה משפחתי שעדיף לעבור מזרחה כדי שאוכל לחיות בחברה הכוללת באופן בולט גם יהודים. המשכתי ללמוד גם בשבתות, בתיכון של בית־הכנסת. כל התלמידים החלו את לימודיהם מוקדם בבוקר, ובסיומו היו מצטרפים לקהילה בתפילות. כך היינו חלק מן המניין, כי בשבת היו רוב היהודים בארצות־הברית עובדים, ואך מעטים הגיעו להתפלל. התפילות החשובות ב'טמפל' של סילבר נערכו בבוקר יום ראשון, או היה האולם מתמלא ביותר מ־6,000 מתפללים ואורחים. רבים באו לשמוע את הרב אבא הילל סילבר דורש ונואם בנושא שפורסם באיגרת בית־הכנסת ובעיתונות במשך השבוע שקדם לכך.

בימי ראשון עבדתי כמורה בבית־הספר של יום ראשון, ולאחר מכן הייתי שרה במקהלה המקצועית שליוותה את עבודת הקודש בעוגב. ממקום המקהלה, מעל ארון הקודש, מאחורי הפרגוד, יכולתי לשמוע את הרב נואם. יהדותי הועשרה והושגה באמצעות החינוך שהיפשתי ודרשתי, ושבנו השקעתי מאמצים מרצון. בבית־הספר של יום ראשון למדנו את התפילות בעברית. מי שרצה להתאמן למד עברית גם בחוג מיוחד. בכל שבוע הבאנו כמה מעות ותרמנו אותן לקופסת הקק"ל. בט"ו בשבט יכולנו לקנות עץ שיינסע בישראל (פלסטינה). הייתי בטוחה שאוכל למצוא את העצים 'שלי' אם אניע אי־פעם לארץ הקודש. בכנסים של כל התלמידים ראינו לפעמים סרטים דוקומנטריים על בניין המדינה העתידה לקום. אני זוכרת בבירור איך ראינו את פלאי קיבוץ קטן, בית־הערבה, שעל גדות ים המלח: שוטפים את המלח מתוך האדמה כדי לגדל עגבניות! גם הסיפורים על עבודתה של הנרייטה סאלד עם עליית הנוער הדהימו והפליאו אותנו.

כשגיליתי את 'הבונים', תנועת הנוער של פועלי־ציון, זינק חינוכי היהודי בוריוות קדימה. התחלתי ללמוד עברית כשפה מדוברת. המשכתי במהירות והגשמת את כל התכנים שקלטתי עד אז בעת לימודי ובעת היותי מורה ב'טמפל' ו'הבונים'. בתחילת 1948 למדתי ב'הבונים־אינסטיטיוט', בסמינר למורים יהודים בניו־יורק. במקביל ללימודים אינטנסיביים ברמה גבוהה זכינו לפגוש ולהכיר מנהיגים מפורסמים שהגיעו לאזור במסגרת מאמצים הקשורים להקמת מדינת ישראל. התקופה היתה מרגשת מאוד, וחשנו קרובים להתרחשויות ההיסטוריות. ב־14 במאי 1948 רקדנו עם ההמונים השמחים בטיימס סקוור (Times Square) כשהכריו על מדינת ישראל. ב־1948–1949 הדרכת בתנועת 'הבונים' בניו־יורק, ובקיץ נבחרתי להשתתף בקורס של הסוכנות היהודית שעמד להיערך במכון למדריכי חוץ־לארץ בירושלים. בשובי לקליבלנד עם תום הקורס ביקרתי את הרב סילבר ב'טמפל'. הוא הופתע ושמח לשמוע על תוכניותי

לעשות עלייה, והזמין אותי לספר לתלמידים בבית-הכנסת על חוויותי בארץ, במדינת ישראל הצעירה. הייתי לחלק מחינוכו לציונות.

שנים מספר לאחר מכן זכיתי להגשים בעצמי את החלום הציוני ולהתיישב בקיבוץ אורים. ייסדתי את בית-הספר הקיבוצי שלנו, הייתי מנהלת ומורה שנים רבות. מטרוטינו העיקריות היו הקמת מערכת חינוך בתוך יישובנו, בתוך תנועתנו, שממנה יצא דור חדש של יהודים ישראלים שבסיסם יהדות, ציונות, עבודה והומניטריות. ניסינו לטפח את אהבת הטבע והאמנויות, את השאיפה להיות בני אנוש טובים יותר בעולם של שלום: עם עצמאי בעולם המודרני המתקדם לטוב. קיווינו, התפללנו וחינכנו להשרשתם של האידאלים שלנו בקרב צאצאינו.

הקשר שלי לצד הדתי של היהדות התבסס במסגרת החינוך שהעניק לי הרב אבא הילל סילבר והמשיך בקיבוץ אורים. בעזרת יעקב מרכיס, הורה שבא להיות אצלנו לאחר ששימש רב ב'הילל' שבאוניברסיטת אוהיו, השגנו ספר תורה משלנו, סידורי תפילה ומחזורים לחגים. אנו עורכים תפילות בחגים, בשבתות ובתקופות בר-מצווה בבית-כנסת משלנו. חוגגים אצלנו את כל החגים היהודיים ואנו מפתחים מסורת משלנו.

הכשרתי בבית-הכנסת הרפורמי של אבא הילל סילבר היתה שונה מזו של הבריים מבתי אורתודוקסים, אך אנו מצליחים להסתדר יחדיו ולשמור על יהדותנו. ברית-מילה, חתונה, בר-מצווה, הלוויה - הכול מתרחש אצלנו. אין לי ספק שהרב אבא הילל סילבר היה גאה ושמת לדעת שהגשמתו את התכנים שלימד אותי. אני בוודאי גאה להיזכר בחלקו בחינוכי כיהודייה וכשותפה פעילה במדינת ישראל ביובל החמישים שלה.

דוד בן-גוריון

(דברים לכבוד אבא הילל סילבר, הוועידה השנתית ה-66 של ההסתדרות הציונית של ארצות-הברית, תל-אביב, 13 ביולי 1963)

[דוד בן-גוריון הכיר את אבא הילל סילבר במשך שנים רבות; יחסיהם נתהדקו מאז פגישותיהם בסתיו 1940 בארצות-הברית, עת הגיעו להבנה פוליטית מרחיקת לכת בעניין האסטרטגיה הציונית - הקמת מדינה יהודית בתום מלחמת העולם. לאחר קום המדינה פרץ ביניהם סכסוך חריף, אך כעבור שנים אנו מוצאים את בן-גוריון נושא דברי הערכה חמים למנהיג הציוני-אמריקני. את דברי הברכה נשא בן-גוריון בארוחה חגיגית שנערכה לציון יום הולדתו השבעים של סילבר, שחל בינואר באותה שנה. הוועידה עצמה נערכה בירושלים ובתל-אביב בין 11 ל-17 ביולי, והיתה הוועידה הרשמית הראשונה של ההסתדרות הציונית של ארצות-הברית שנערכה בישראל.]

לפני גשתי לנושא העיקרי של דברי הערב - על טיב ציוניותו של ידידנו ד"ר אבא הילל סילבר - אני רואה צורך נפשי לברך מנהיגי ZOA על החלטתם הנבונה לכנס ועידתם השישים ושש בישראל. אני בטוח שיש לשליחי התנועה הציונית בארצות-הברית משהו להגיד ולהורות ליהדות בישראל, ויש להם אולי גם משהו

ללמוד מישראל, ממפעל התחדשות־עם המתגשם בתוכה, מכושר היצירה החלוצית המתגלה במפעל זה, מהאופי היחיד במינו של יהדות זו שאין דומה לו בכל התפוצות, יהדות שאינה גיוזנה אך ורק מפינה רוחנית אחת בנפשה, אלא שכל חייה הכלכליים והתרבותיים, כל מלאכתה בשדה, בבית־חרושת, במכרות, בתחבורה, ביבשה, בים ובאוויר, כל מפעל חינוכה היהודי והאנושי, כל יצירתה הספרותית, האמנותית והמדעית, טבועים בחותם יהודי. זוהי יהדות שאין נפשה חצויה בין שתי רשויות, חיצונית ופנימית, רשות הרבים שהם בה מיעוט ורשות המיעוט הזרה לרבים; אין ההווה שלה מפולג ומשוסע בין עבר יהודי ובין עתיד לא־יהודי, אלא היא מהווה חטיבה אחת, רשות אחת, במאה אחוזים יהודית ובמאה אחוזים אנושית, זוהי יהדות ריבונית שנעשתה כבר גורם בין־לאומי לא־מבוטל ושווה־זכויות לכל העמים האחרים. יהודים שהלחם שהם אוכלים, הבתים שבהם הם יושבים, העצים שבצלם הם חוסים, הכבישים שעליהם הם מהלכים או נוסעים, האגיות שבהן הם מפליגים והאווירונים שבהם הם טסים, המשטרה המשגיחה על תנועתם, ושומרת על חוקיהם והצבא המבטיח את בטחונם – הכול הם יהודים ומעשי ידי יהודים.

פה גם תלמדו הקשיים והבעיות החמורות המדאיגות אותנו, ותעמדו מקרוב על המשמיות הגדולות והגורליות המוטלות עלינו, שהם אולי יקבעו גורל היהודים בעולם כולו.

יהדות זו שאתם נפגשים אתה בפעם הראשונה – מאמין אני באמונה שלמה, נועדה ומחויבת להיות עם סגולה ואור לגויים. והדבר תלוי בשותפות ובאחדות של יהודי כל העולם, שבמרכזה יעמוד העם היהודי העצמאי בארצו.

[...] באמריקה לא היתה קיימת אף פעם אפליה חוקית נגד יהודים, והיהודי באמריקה מרגיש שהוא אמריקני באותה הזכות שכל שאר האמריקנים הם אמריקנים – בזכות ישיבתם באמריקה. לא כל המהגרים שמהם מורכב העם האמריקני הביאו אתם את הלשון האנגלית [כ]שפת אמם, וכן גם היהודים. כמו כל שאר המהגרים שלא באו מאנגליה למד רק הדור השני לדבר אנגלית. ואם יש גילויים אנטישמיים בכמה חוגים אמריקניים – הרי זה אחד מגילויי חוסר אהדה שיש בין בני עדות שונות לפי מוצאן. מה היה אפוא המקור האמתי, המיוחד של הציונות באמריקה?

סולידריות עם גורל יהודי אירופה. כמעט כל יהודי אמריקה הם צאצאי יהודי אירופה, אם ממזרח אירופה, ואם ממערב אירופה. כזו היתה הציונות בקרב דור ראשון של מהגרים באמריקה – שעוד דיברו יידיש והמשיכו במידה ידועה את אורח־החיים ודרכי המחשבה של יהודי הארצות שמשם באו; כזו היתה הציונות בקרב דור שני ושלישי – שחשו כי עליהם לסייע ליהודי אירופה הרוצים בבית לאומי משלהם בארץ־האבות. כזו היתה הציונות של היהודי הדגול – חבר בית־המשפט העליון ל.ד. ברנדייס או של יוליאן מק, או של לואי ליפסקי, או של סטיפן וייז.

שונה מכולם היתה ציוניותו של ידידי אבא הילל סילבר. אם כי הוא אמריקני בכל רמ"ח אבריו כברנדייס, מק, ליפסקי ווייז – הרי סילבר ינק ציוניותו ממסורתו היהודית, מיריעת מקורות היהדות, מבקיאות בהיסטוריה היהודית. ציוניותו של אבא הילל סילבר היא מוגה יחידה במינה של אהבת החירות, השוויון, הצדק ועוֹז־הרוח

של אבות ארצות-הברית ומניחי יסודותיה הקונסטיטוציוניים – ושל הזדהות עמוקה עם תולדות העם היהודי לדורותיו, מימי אברהם אבינו ועד היום, עם זכותו ההיסטורית, הנצחית, האלוהית של עמנו לארץ האבות, עם כיסופי העם היהודי מדורי דורות לגאולה לאומית וכלל אנושית שמקורם בנביאי ישראל. ציוניותו של אבא הילל סילבר אינה מתחילה [עם] הפרוגרמה הבולאית, הצהרת בלפור או החלטת עצרת האומות המאוחדות ב־29 בנובמבר 1947 – אלא עם הבטחת האלוהים לאברהם אבינו 'לזרעך אתן את הארץ הזאת'.

ציוניות זו עשתה את אבא הילל סילבר ללוחם הציוני הנועז והגדול ביותר ביהדות אמריקה. ובנאמו ההיסטורי בפני עצרת האו"ם במאי 1947 לא היתה בקשת רחמים לעם סובל שעברה עליו השואה הנאצית – אלא תביעת צדק לעם שארצו נשדדה ממנו והיא מגיעה לו בזכות.

זה היה המניע במלחמתו המדינית על מדינה יהודית. לא אנטישמיות, לא מצוקה, לא סיוע ליהודים סובלים – במקור ציוניותו של אבא הילל סילבר היתה מונחת ההכרה וההרגשה שעם ישראל וארץ-ישראל היו קשורים ביניהם כל הדורות, ללא הפסק; מחוץ לחלוצי שלושת הדורות שבנו בעמלם את הארץ ושפכו דם על הגנתה לפני קום המדינה ולאחריו, לא היה ציוני בתפוצות שהיתה לו תחושה היסטורית עמוקה של זיקה טבעית, מורשתית הדדית בין עם ישראל וארץ-ישראל – כזו שהיתה לאבא הילל סילבר. ואם כי לא בכל השאלות הייתה תמיד, ואולי גם לא עכשיו, תמים דעה עם הלוחם הציוני הנועז הזה – הריני מכיר כמוהו שמדינת ישראל היא יצירתו הקולקטיבית של העם היהודי כולו, לא רק של העם החי בדורנו זה אלא של העם היהודי בכל הדורות, ואני מניח שאבא הילל סילבר מכיר כמוני שיצירה זו טרם הושלמה, ועוד רבה הדרך לפנינו, רבה וקשה, וזרועה מכשולים וסכנות, עד שנשלים מלאכתנו, ותנאי אחר מתנה את אפשרות ההשלמה: אחדות העם היהודי, אחדות היהדות שבתפוצה והיהדות שבישראל; ואחדות זו לא תיכון אם נאמני ציון והעם לא ישקדו בכל ארץ וארץ – ובראש ובראשונה בארצות-הברית של אמריקה – על חינוכו העברי של הדור הצעיר ועל הגברת זיקתו האישית לעם ישראל. ואני רוצה לברך את ידידי אבא הילל סילבר שאותו להט האמונה ועוז הגבורה שגילה במלחמתו על הקמת מדינת ישראל יגלה מכאן ולהבא במאמציו הברוכים להבטיח חינוך עברי לדור הצעיר היהודי בארצות-הברית, להעמיק זיקתו האישית של כל יהודי לישראל ולחזק אחדות העם היהודי באשר הוא [...].